

ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано становлення та розвиток соціальної освіти, особливості розвитку сучасного соціального знання. Визначено поняття “соціальна освіта” як системний процес нагромадження, зберігання, поширення й передачі знань, одержуваних на основі розвитку фундаментальних і прикладних соціальних наук, а також на базі соціального досвіду, що накопичується цивілізацією в процесі навчання й виховання людини. Висвітлено принципи, які реалізовано в соціальній освіті. Розглянуто функції соціальної освіти. Приділено увагу такому поняттю, як “соціальна сфера”, що є важливою галуззю життєдіяльності суспільства, в якій реалізується соціальна політика держави шляхом розподілу матеріальних і духовних благ, забезпечення прогресу всіх сторін громадського життя, поліпшення якості життя людини. Проаналізовано вимоги до випускника за напрямом “Соціальна педагогіка”.

Ключові слова: соціальна освіта, система соціальної освіти, соціальна сфера, освітній простір, функції соціальної освіти, принципи соціальної освіти, соціальний педагог.

Професійна підготовка соціальних педагогів для роботи в професійно-технічних навчальних закладах з учнями, які опинились у важкій життєвій ситуації (сироти, інваліди, учні “групи ризику”), кількість яких зростає, має важливе значення для вирішення багатьох соціальних, політичних, економічних проблем суспільства. Набуває актуальності проблема соціальної освіти та професійної підготовки фахівців до роботи в професійно-технічних навчальних закладах.

Аналіз наукової літератури з обраної проблеми здійснено на філософському, соціологічному, психологічному, педагогічному рівнях:

загальнометодичні та теоретичні проблеми професійної підготовки кадрів (В. Байденко, С. Батишев, В. Болотов, Н. Брюханова, М. Васильєва, О. Коваленко, М. Лазарєв, Н. Ничкало, Ю. Татур, О. Ткаченко та ін);

питання професійної підготовки майбутніх учителів (Г. Асєєв, В. Беспалько, А. Горбатюк, В. Гриньова, Ю. Машбиць, В. Паламарчук, І. Прокопенко, Є. Полат та ін.);

– аналіз діяльності та професійної підготовки фахівців соціальної сфери (Ю. Блінкова, С. Григор’єва, Л. Гусякова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, І. Козубовська, А. Мартиненко, Л. Міщик, В. Поліщук, М. Фірсов, С. Харченко та ін);

– питання соціальної педагогіки (І. Андрєєва, С. Бєличєва, В. Бочарова, М. Васильєва, М. Галагузова, І. Липський, С. Маврін, Л. Мардахєєв, Р. Овчарова, Л. Оліфіренко, В. Торохтій, Н. Щуркова та ін.);

– різні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників у працях зарубіжних учених (Г. Вілфінг, М. Баркер, М. Доуел, С. Шадлоу, Ф. Зайбель, Ч. Казетта, А. Мінахар, А. Кадушкін та ін.).

Мета статті – здійснити аналіз соціальної освіти й професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Наука й освіта є стратегічними факторами цивілізованого розвитку суспільства, одним з гарантів національної й культурної безпеки. Одним із системотворчих чинників розвитку сучасної цивілізації стали поява та стрімке нагромадження соці-

ального знання. *Соціальне знання* можна визначити як складний комплекс наукових відомостей про суспільство й людину, перевірений практикою результат збагнення дійсності в спектрі усвідомлення її соціальних проблем.

Екологія людини, соціальна антропологія, соціальна педагогіка, соціальна психологія, соціолінгвістика, соціальна робота, соціальна інформатика, соціальна екологія, соціальний менеджмент – далеко не повний перелік нових галузей знання, який свідчить про становлення на базі природничо-наукових і гуманітарних дисциплін нової сукупності знань – *соціальної науки*.

Соціальна наука орієнтується на вивчення комплексних явищ і процесів, безпосередньо пов'язаних з людиною і його діяльністю.

В. Жуков виділяє три особливості, характерні для розвитку сучасного соціального знання:

- воно звільняється від апологетики, догматизму, політичної ангажованості, має можливість реалізувати свій потенціал у вимірах, які відповідають соціальній практиці;

- вітчизняна соціальна думка опинилася в теоретико-методологічному вакуумі, має обмежену інтелектуальну базу й не здатна ефективно впливати на вибір вектора соціального розвитку, на визначення моделі соціального прогресу;

- у кризовому соціумі, коли економічні й соціально-політичні суперечності, не маючи тенденції до вирішення, розкладають гуманістичні форми буття, формують ситуацію, близьку до катастрофи, *соціальні науки й освіта* стають єдиним способом збереження соціокультурного потенціалу нації, оскільки ніщо інше вже не виконує захисні функції стосовно людині і її духовного світу.

Узяті в сукупності соціальні й соціально-гуманітарні науки становлять *теоретичний і гносеологічний фундамент соціальної освіти* [1].

Під *соціальною освітою* будемо розуміти системний процес нагромадження, зберігання, поширення й передачі знань, одержуваних на основі розвитку фундаментальних і прикладних соціальних наук, а також на базі соціального досвіду, що накопичується цивілізацією в процесі навчання й виховання людини.

У вузькому значенні слова мова йде про підготовку фахівців і перепідготовку кадрів для соціального управління суспільним розвитком країни, для установ соціально-трудової й соціально-культурної сфери та органів управління ними [2].

В. Жуков акцентував увагу на тому факті, що система соціальної освіти містить у собі підготовку фахівців, здатних глибоко розуміти соціальні аспекти взаємодії суспільства й людину в кожній зі сфер життєдіяльності, професійно вирішувати конкретні завдання аналізу соціальних процесів і вирішення соціальні проблеми.

Л. Гусякова пропонує іншу класифікацію соціальної освіти, яка, на її погляд, може бути подана у вигляді:

- формальної освіти, що завершується видачею загальновизнаного диплома (свідоцтва, сертифіката тощо), до цього виду належить як набуття професійної освіти різного профілю в різних навчальних закладах, так і фахова освіта в галузі соціальних наук (наприклад, соціальний педагог, фахівець із соціальної роботи, соціолог тощо);

- неформальної освіти, що зазвичай не супроводжується видачею документа в освітніх установах або в громадських організаціях, клубах, гуртках, а також під час індивідуальних занять із репетитором або тренером [3];

О. Холостова пропонує розглядати соціальну освіту як:

- підготовку й перепідготовку фахівців у галузі соціальних наук;
- навчання фахівців різного профілю соціальних наук, їх соціальне виховання;
- підготовку й перепідготовку фахівців для установ соціальної сфери та управління;

- соціальну просвіту, виховання широких мас населення, формування в них уміння взаємодіяти в соціумі в межах певного соціально-історичного простору-часу.

Соціальна освіта в своїй реалізації спирається на такі принципи:

- гуманізм як константа соціальної освіти;
- безперервність освітнього процесу від дошкільного періоду до завершення активного соціального життя людини;

- поступовість та послідовність соціальної освіти;

- особистісно-діяльнісний підхід до змісту й організації освітнього процесу;

- єдність державних, суспільних, професійних й індивідуальних цінностей;

- вироблення в кожного фахівця відповідального ставлення до долі України, її історії й культури;

- повага прав і людської гідності всіх і кожного, незалежно від статі, національно-етнічної належності, конфесійно-релігійного напрямку, політичних уподобань, соціального стану;

- прагнення до активної діяльності із забезпечення соціально-економічного, духовно-особистісного, наукового й культурного процвітання кожного члена суспільства – як умови процвітання всього суспільства. Особливого значення набуває виховання почуття соціальної справедливості в гармонії із соціальною волею й соціальною рівністю.

Ці принципи неможливо реалізувати без державної підтримки, активізації науково-педагогічних працівників, творчого осмислення й використання накопиченого досвіду [4].

Соціальна освіта має чотири *функції*; три з них – професійна, духовно-моральна й культурна – розраховані на людину, четверта – гуманітарна – на гуманізацію всього суспільства. В. Жуков підкреслює, що “в системі соціальної освіти суб’єктом навчання стає не розум людини, а він сам з його інтелектуальним, духовним, моральним і культурним потенціалом” [1]. Суб’єкт соціальної освіти – людина, що сприймає, інтерпретує, піддає сумніву, пізнає зміст постулатів, догм, визначень, версій та доктрин і таким способом одержує знання.

Важливе місце в системі соціальної освіти належить професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Соціальна сфера – це винятково важлива галузь життєдіяльності суспільства, в якій реалізується соціальна політика держави шляхом розподілу матеріальних і духовних благ, забезпечення прогресу всіх сторін громадського життя, поліпшення якості життя людини. Вона охоплює систему соціальних, соціально-економічних, соціально-етнічних відносин, зв’язків суспільства й особистості. До неї включається також сукупність соціальних чинників життєдіяльності суспільних, соціальних і інших груп і особистостей. Інакше кажучи, соціальна сфера охоплює весь простір життя людини – від умов його праці й побуту, здоров’я та дозвілля до соціально-класових і соціально-етнічних відносин.

В. Нікітін розглядає соціальну сферу як особливу цілісну підсистему суспільства, основою якої є соціальні зв’язки, соціальні відносини, соціальні ідеї й соціальні інститути, а ключовою функцією є цілісне соціальне відтворення різних суб’єктів життєдіяль-

ності, забезпечення їх соціальної поведінки, соціального функціонування й досягнення на цій базі соціального благополуччя відповідно до позитивних соціальних потреб.

У працях В. Жукова, Г. Осадчої, С. Шавеля категорія “соціальна сфера” проаналізована з погляду функціонування й ступеня її розвитку. Функціонування соціальної сфери в тому або іншому суспільстві визначається, з одного боку, особливостями культури й природно-географічним середовищем, а з іншого – базисними соціальними універсальними, що відображають потреби людини. Ступінь її розвитку залежить від рівня цивілізованості суспільства й від таких чинників, як рівень соціально-економічного розвитку країни та кожного конкретного регіону, особливості соціальної інфраструктури, характер і тип власності на підприємствах, соціально-політична ситуація в країні, правові норми й правовідносини в галузі регулювання соціальних відносин, рівень правосвідомості населення, система моральних і культурно-духовних цінностей, норм та традицій, що панують у суспільстві, регіональні й природно-кліматичні особливості регіону й екологічна ситуація в ньому, спосіб життя населення, соціально-демографічна ситуація, національний менталітет тощо.

Поява соціальної освіти в нашій країні, безсумнівно, пов’язано з уведенням нової спеціальності “Соціальний педагог”.

Провідну роль у професійній підготовці фахівців із соціальної роботи відіграють дослідження С. Беличевої, Ю. Блипкова, В. Бочарової, І. Валєєвої, В. Жукова, та ін.

Значний внесок у підготовку соціальних педагогів зробили Л. Бадя, В. Бочарова, М. Галагузова, С. Григор’єв, Л. Дьоміна, А.Іванов, Л. Оліференко та ін.

Розглянемо вищевказані вимоги щодо фахівців зі спеціальності “Соціальна педагогіка”.

Фахівець соціальної роботи:

- здійснює професійну практичну роботу (посередництво, консультування, спеціальна допомога тощо) у соціальних службах, організаціях і установах та тощо;
- надає соціальну допомогу й послуги родинам і окремим особам, різним статеві-віковим, етнічним та іншим групам населення;
- організує й координує соціальну роботу з окремими особами та групами з особливими потребами, з обмеженими можливостями, що повернулися зі спеціальних установ і місць позбавлення волі тощо;
- здійснює дослідно-аналітичну роботу (аналіз і прогнозування, розробку соціальних проектів, технологій) з метою розробки проектів та програм соціальної роботи;
- бере участь в організаційно-управлінській і адміністративній роботі соціальних служб, організацій та установ;
- сприяє *інтеграції* діяльності різних державних і громадських організацій з надання необхідного соціального захисту й допомоги населенню;
- здійснює виховну діяльність у соціальних службах, спеціальних навчальних закладах (за умови здобуття додаткової освіти в цій галузі).

Сфери професійної діяльності є державні й недержавні соціальні служби, організації та установи системи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров’я тощо.

Відповідно до *кваліфікаційних вимог* фахівець повинен знати:

- основні етапи й тенденції становлення соціальної роботи як соціального інституту в Україні й за кордоном;
- поняття й категорії, принципи й закономірності, форми й рівні соціальної роботи, специфіку пізнання, прогнозування та проектування соціальної роботи;

- сутність, зміст, інструментарій, методи й види технологій соціальної роботи в різних сферах життєдіяльності та з різними особами й групами населення;
- основи педагогічної теорії й діяльності, основні форми й методи соціально-педагогічної роботи в соціальних установах і службах;
- основи соціальної медицини;
- основи правового забезпечення соціальної роботи.

Фахівець повинен вивчати *досвід*:

- практичної роботи в організаціях і службах соціального захисту й обслуговування населення в різних сферах життєдіяльності та з різними особами й групами населення;
- організації й управління в соціальних установах і службах;
- одержання й обробки інформації про систему соціальної роботи;
- проведенні аналізу та моніторингу стану й розвитку об'єктів соціальної роботи;
- участі в дослідно-аналітичній роботі відповідного рівня;
- організації й проведенні психосоціальної, соціально-педагогічної та соціально-медичної роботи.

Фахівець повинен *володіти*:

- основними методами соціальної роботи з окремими особами й різними групами населення;
- основними методами раціональної організації праці, прийняття управлінських рішень в установах і службах соціальної роботи;
- методикою координації безпосередньої контактної соціальної роботи, проведення консультаційних і профілактичних заходів з об'єктами соціальної роботи;
- методами проведення аналітичної, прогнозно-експертної й моніторингової роботи;
- основними методами психолого-педагогічної діяльності;
- методами освітньо-виховної роботи в соціальних установах і службах;
- основними професійними технологіями в органах і установах соціальної роботи.

Випускник, який здобув кваліфікацію *соціального педагога*, повинен:

- здійснювати професійну діяльність, спрямовану на особистий і соціальний розвиток тих, хто навчається;
- сприяти соціалізації, формуванню загальної культури особистості, усвідомленому вибору й подальшому освоєнню освітньо-професійних програм;
- використовувати різноманітні прийоми та методи соціального виховання;
- сприяти гармонізації соціальної сфери освітньої установи; дотримувати прав і волі учнів, передбачені Законом України “Про освіту”;
- систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію;
- брати участь у діяльності методичних об'єднань і в інших формах методичної роботи;
- здійснювати зв'язок з батьками (особами, що їх замінюють);
- виконувати правила й норми охорони праці, техніки безпеки;
- забезпечувати охорону життя й здоров'я учнів в освітньому процесі.

Галуззю професійної діяльності є соціально-педагогічна робота у сфері освіти.

Об'єктами професійної діяльності фахівця в галузі соціальної педагогіки є учні.

До *видів професійної діяльності* належать: соціально-педагогічна, навчально-виховна, культурно-просвітницька, науково-методична, організаційно-управлінська.

Випускник повинен *уміти* вирішувати типові завдання професійної діяльності, що відповідають його кваліфікації:

– у галузі соціально-педагогічної діяльності (проектування й проведення роботи із соціальної профілактики в процесі навчання та виховання; організація взаємодії батьків учнів і педагогів як учасників навчально-виховного процесу; проведення профорієнтаційної роботи; надання допомоги у вирішенні завдань соціалізації учнів, забезпечення взаємодії школи й різних установ з метою успішної соціалізації дітей);

– у галузі навчально-виховної діяльності (психолого-педагогічне забезпечення освітнього процесу; організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу; використання сучасних науково обґрунтованих і найбільш адекватних прийомів, методів і засобів навчання й виховання з урахуванням індивідуальних особливостей; виховання учнів);

– у галузі розвивальної діяльності (розробка розвивальних програм психологічного супроводу учнів в освітньому процесі; розробка корекційно-розвивальних програм для учнів із труднощами в навчанні; психологічна підтримка творчо обдарованих учнів; проведення розвивальних занять для різних категорій дітей з урахуванням індивідуальних особливостей; психологічна підтримка педагогів в освітньому процесі);

– у галузі культосвітньої діяльності (формування загальної культури учнів; організація культурного простору освітньої установи);

– у галузі науково-методичної діяльності (виконання науково-методичної роботи, участь у роботі науково-методичних об'єднань; аналіз власної діяльності з метою її вдосконалення й підвищення своєї кваліфікації);

– у галузі організаційно-управлінської діяльності (управління педагогічним колективом з метою забезпечення реалізації освітніх програм; організація контролю за результатами соціального виховання; ведення документації).

Усе вищезазначене дає можливість організувати професійну підготовку фахівців соціальної сфери в логіку *інтегративних тенденцій*.

Висновки. Отже, у статті здійснено аналіз сучасного стану соціальної освіти. Виявлено основні принципи, що покладено в основу соціальної освіти. Проаналізовано кваліфікаційні вимоги фахівця із соціальної роботи. Автором обґрунтовано необхідність реалізації нових підходів та сучасних педагогічних технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Перспективи подальших досліджень нами вбачаємо в розробці системи підготовки соціальних педагогів до роботи в професійно-технічних навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Жуков В.И. Россия в глобальном мире: философия и социология преобразований [Текст] : в 3 т. / В.И. Жуков. – М. : Изд-во РГСУ, 2007. – Т. 3 : Философия и социология образования и культуры. – 614 с.

2. Жуков В.И. Университетское образование: история, социология, политика [Текст] / В.И. Жуков ; Моск. гос. социал. ун-т. – М. : Академ. Проект, 2003. – 384 с.

3. Социальные науки и социальное образование [Текст] / отв. ред. Г.И. Осадчая. – М. : МГСУ, 2004. – 187 с.

4. Жуков В.И. Модернизация современного социального образования [Текст] : концептуал.-теорет. основы / В.И. Жуков. – М. : Изд-во РГСУ, 2007. – 72 с.

5. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / За заг. ред. В. Калашника. – Х. : ФОРМ Співак, 2009. – 960 с.

6. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ “МарТ”, 2005. – 448с.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2013.

Макар Л.М. Тенденции социального образования и профессиональной подготовки специалистов

В статье проанализировано становление и развитие социального образования, особенности развития современного социального знания. Определено понятие “социальное образование” как системный процесс накопления, хранения, распространения и передачи знаний, получаемых на основе развития фундаментальных и прикладных социальных наук, а также на базе социального опыта, который накапливается цивилизацией в процессе обучения и воспитания человека. Определены принципы, которые реализованы в социальном образовании. Рассмотрены функции социального образования. Уделено внимание такому понятию, как “социальная сфера”, которая является важной отраслью жизнедеятельности общества, где реализуется социальная политика государства путем распределения материальных и духовных благ, обеспечения прогресса всех сторон общественной жизни, улучшения качества жизни человека. Проанализированы требования к выпускнику по направлению “Социальная педагогика”.

Ключевые слова: социальное образование, система социального образования, социальная сфера, образовательное пространство, функции социального образования, принципы социального образования, социальный педагог.

Makar L. Trends in social education and vocational training

The author analyzes the formation and development of social education. Based on the analysis of scientific papers identified features characteristic of modern social science. The author defines the concept of “social education” as a systematic process of accumulation, storage, dissemination and transfer of knowledge obtained through the development of basic and applied social sciences, as well as a social experience that builds a civilization in learning and education rights. The principles that are realized in social education. The analysis of the functions of a social formation. Attention to such concepts as “social sphere”, which is an important sector of the society in which social policy is implemented through the sharing of material and spiritual wealth, ensuring progress of all aspects of community life, improving the quality of human life. Analysis of the requirements for the graduate in “Social Pedagogy”.

The problem’s contemporary nature stems from its close interrelation with the problems of professionalism and pedagogical culture of tutors. According to government requirements regarding regular improvement of skills of academic staff, conditions must be created for continuous improvement of pedagogical culture of the academic staff of colleges and universities in their practical activities. Therefore, it is important to create and develop such an environment in institutions of higher education which would provide opportunities for professional growth of tutors.

Pedagogical purposefulness of development of pedagogical environment based on the improvement of relationships between tutors and students characterizes it as a pedagogical phenomenon. However, the meaning of the ‘pedagogical environment’ notion aimed at mentoring and development of the student envisages development of professional culture of the pedagogue and pedagogical culture of the parents, allowing to take these processes into account when studying the cultural environment of the institution of higher education.

The environment is considered to be an element, a condition of development of educational system. Pedagogical science defines educational system as a stable and strong interrelated set of variable elements: students, goals of mentoring, nature of mentoring, mentoring and academic processes, pedagogues (technical means of education), organized forms of mentoring.

Key words: social education, social education system, social, educational space, the social function of education, principles of social education, social pedagogue.